บทที่ 5
สรุปผลการวิจัย ข้อสนับสนุนและโต้แล้วแนวคิดทฤษฎี และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรชายแดนไทย-กัมพูชา และนัยเพื่อการจัดการพื้นที่ของรัฐไทย กรณีศึกษา ช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และลักษณาการแห่งวัฒนธรรมพื้นที่ชายแดน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเพื่อตอบคำถามทางด้านการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกแนวคิดทฤษฎีที่เป็นกรอบและทิศทางในการวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่หลากหลายนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดที่เหมาะสม สอดคล้องและตอบคำถามในการวิจัยครั้งนี้มากที่สุด โดยยึดคำสำคัญเป็นมโนทัศน์ (conceptualization) ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่ และวัฒนธรรม ทั้ง 3 คำนี้เป็นมโนทัศน์พื้นฐานในงานวิจัยครั้งนี้ซึ่งถือว่าเป็นนามธรรม และเมื่อเสริมเชื่อมจากคำสำคัญซึ่งกลายเป็นรูปธรรม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร พื้นที่ชายแดนช่องจอม-โอร์เสม็ด และความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยใช้แว่นทฤษฎี 4 อย่างคือ ชาติพันธุ์ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องการปรับตัว และแนวคิดเรื่องชายแดน

การศึกษาเกี่ยวกับชายแดน โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชายแดนแต่เดิมรัฐได้มองเพียงกายภาพคือ เขตแดน (boundary) เส้นแบ่งเขตแดน (borderline) และ พรมแดน (frontier) เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้รัฐกำหนดนโยบายที่เสริมสร้างที่จะรักษาพื้นที่และพัฒนาทางกายภาพมากกว่าที่จะมองสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ชายแดน ดังจะเห็นชัดในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2531-2533)ได้มีนโยบายเกี่ยวกับเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า และนโยบายนี้ยังคงมีสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน งานวิจัยนี้จึงเน้นการมองผู้คนในพื้นที่ชายแดนที่เลื่อนไหลและซับซ้อนโดยเฉพาะอยู่ในช่วงโลกาภิวัตน์ ผู้คนในพื้นที่ชายแดนต้องผ่านประสบการณ์ทั้งที่เกิดจากอำนาจรัฐเป็นผู้กระทำและการปรับตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เลื่อนไหลเข้าไปสู่พื้นที่ชายแดน

ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป เช่น การค้าขาย การท่องเที่ยว และการเล่นการพนัน เป็นต้น ผู้คนในพื้นที่จึงต้องอยู่ภายใต้การปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างปลอดภัย

การช่วงชิงให้ความหมายและการปะทะปฏิสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ระหว่างผู้คนกับรัฐ และคนกับคน ผ่านความทรงจำในฝ่ายรัฐและผู้คนทำให้ยิ่งทวีเพิ่มมากยิ่งขึ้น สิ่งที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตผู้คนได้ดีที่สุดก็คือ วัฒนธรรมการนำวัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ชายแดนมาแสดงให้เห็นเป็นลักษณะเฉพาะ หรือลักษณาการวัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ชายแดนทำให้สามารถมองเห็น

การจัดการพื้นที่ชายแดนของรัฐชาติไม่ได้คำนึงถึงผู้คน และวัฒนธรรมพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งในลักษณะข้ามแดน สังคมในชุมชน และการจัดการบริหารพื้นที่ในด้านต่าง ๆ เช่น การลักลอบข้ามแดน เจ้าหน้าที่รัฐเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มผลประโยชน์เพื่อนำสินค้าและการข้ามแดน ปัญหาความไม่ลงรอยกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชากับเจ้าหน้าที่รัฐและผู้คนในชุมชน นอกจากนี้ยังพบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรในพื้นที่ชายแดน ที่รัฐเป็นผู้กระทำการโดยตรง

2. ข้อสนับสนุนและโต้แย้งทางแนวคิดทฤษฎี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ในแนวคิดทฤษฎีด้านความเป็นชาติพันธุ์ แนวคิดเรื่องการปรับตัว แนวคิดเรื่องชายแดน และแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม จากการศึกษาพบข้อสนับสนุนและข้อโต้แย้งทางแนวคิดทฤษฎี ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีด้านความเป็นชาติพันธุ์ ผู้วิจัยให้ความสำคัญในด้านความสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และชาติพันธุ์สัมพันธ์ในสำนักคิดหลังโครงสร้างนิยม อาจแตกต่างจากสำนักคิดแนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์สมัยหลังสมัยชาติพันธ์ธำรงหลายสำนัก เช่น แนวคิดที่ทอมป์สัน (Reichard Thmpson อ้างใน ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547) หยิบยกแนวคิดของเกียรทซ์ เช่น แนวคิดความสัมพันธ์ดั้งเดิม ที่อธิบายปรากฏการณ์ที่มีการเคลื่อนไหวรวมตัวโดยอาศัยวัฒนธรรมดั้งเดิมต่อต้านอำนาจรัฐ ซึ่งไม่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอม ในขณะเดียวกันนั้นยังได้อธิบายเกี่ยวกับในแง่ทฤษฎีชาติพันธุ์ไม่ควรมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ยังเห็นว่าควรเป็นทฤษฎีสังคมทั่วไป และวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดสมมติฐานของ Banton ว่า การกลมกลืนทางวัฒนธรรมาทางชาติพันธ์เป็นธรรมชาติที่ผิดเพี้ยน การหยิบยกมาดังกล่าวอาจเป็นประโยชน์ในการศึกษาในกลุ่มสังคมวิทยาการเมือง ที่อธิบายความเท่าเทียมกันทางเชื้อชาติ

ในงานวิจัยนี้สอดคล้องกับ อีริคเสน (Thomas Eriksen) ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ชาติพันธุ์เชิงประวัติศาสตร์ ชาตินิยม ชนกลุ่มน้อย และรัฐ เป็นต้น และสอดคล้องกับงานการศึกษาของการศึกษาของ เฟดริก บาร์ท เอ็บเนอร์ โคเฮ็น ชาร์ล เอฟ คายส์ ที่ศึกษาในแนวทางความสำนึกในชาติพันธุ์และวัฒนธรรมสัมพันธ์ อย่างไรก็ตามเมื่อกระบวนการสำนักคิดหลังโครงสร้างนิยมมาวิเคราะห์ตามแนวความคิดที่เป็นข้อสนับสนุนแนวคิดดังกล่าวแล้ว จะเห็นความแตกต่างในบางอย่าง เช่น การที่คนเขมรในชุมชนชายแดนกลายเป็นคนไทยเขมร ตามที่รัฐชาติไทยโดยนักวิชาการผู้อื่นกล่าวเรียกและให้เป็น กระนั้นก็ตาม บริบทพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับอาณาบริเวณชายแดนก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เกิดความสับสนใจความเป็นชาติพันธุ์ เกิดความกลมกลืนและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนบ้านด่าน

ข้อสนับสนุนแนวคิดด้านการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และชายแดน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้สนับสนุนในการศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ ผลที่ได้มาก็เป็นไปในทางเดียวกับแนวคิดทฤษฎีที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ แต่หากประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีนี้ทั้งหมดร่วมกันในคราวเดียวกันโดยใช้กระบวนการสำนักคิดหลังโครงสร้างนิยม จะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการปะทะปฏิสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ผู้คนในพื้นที่ชายแดน กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในอาณาบริเวณชายแดนไทยกัมพูชาต้องการปรับตัวจากสาเหตุที่หลากหลายทั้งในแง่สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการข้ามแดน

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

งานวิจัยนี้เปิดประเด็นการมองและการนำความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาใช้ในพื้นที่ชายแดนที่มีความเลื่อนไหลและซับซ้อน โดยผ่านมุมมองความทรงจำและชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่ เน้นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร พบว่า ผู้คนในพื้นที่ชายแดนตามมุมมองจากกรอบแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม ซึ่งเกิดจากการตั้งคำถามเพื่อนำไปสู่ความจริง โดยเฉพาะความจริงเกี่ยวกับอำนาจแห่งรัฐชาติที่แฝงนัยอยู่ในกระบวนการใช้อำนาจที่สัมพันธ์กันกับวิถีชีวิตผู้คนในพื้นที่ชายแดน

การปรับตัวเพื่อการอยู่รอดและการตอบโต้ ต่อรอง ขัดขืน ยืดหยุ่น และยืดโยง ในวิธีการที่อยู่ในฐานะที่ทำได้ เช่นการลักลอบข้ามแดน การให้สินบนเจ้าหน้าที่รัฐ และการข้ามแดนโดยไม่อยู่ในกรอบอำนาจรัฐ เป็นต้น เป็นเรื่องที่แสดงถึงการตอบโต้อำนาจรัฐที่ควบคุม และแสดงการกดทับและปิดกั้น สิ่งต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในเชิงวาทกรรม ปรากฏการณ์ใด ๆ ในสังคม ถ้าหากนักวิชาการ

สนใจที่จะศึกษา ต้องใช้กระบวนการในการศึกษาที่หลากหลาย มีมุมมองที่หลากหลาย ในหลาย ๆ สาขาวิชา เพื่อให้เกิดการบูรณาการในการมองปัญหาต่าง ๆ ที่แอบแฝงอยู่ในที่มืดอันปกปิดด้วยอำนาจรัฐและความเป็นพื้นที่ชายแดน

2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้อาจยังไม่ได้มองวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง ในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยเน้นศึกษาทางด้านการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และไม่ได้เน้นการวิจัยเชิงเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และการข้ามแดน จึงเสนอแนะให้ผู้สนใจวิจัยในโอกาสต่อไปในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ดังนี้

1) ประเด็นด้านการค้าชายแดนในมุมมองที่หลากหลายและวิธีการทางมานุษยวิทยา โดยใช้แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม

2) ประเด็นเรื่องทุนในพื้นที่ชายแดน และทุนข้ามชาติ

3) ประเด็นเรื่องความเป็นจุดศูนย์กลางของผู้คน ทุน การค้า และเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดน

4) ประเด็นเรื่องแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

2.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) นโยบายด้านความมั่นคง

รัฐควรมีนโยบายสร้างความมั่นคงพื้นที่ชายแดนทวิภาคีให้ผู้คนในพื้นที่ชายแดนทั้งไทยและกัมพูชาสร้างความมั่นคงโดยอาศัยมิติด้านภาษาและวัฒนธรรม โดยที่ในงานวิจัยพบว่านโยบายของรัฐได้สงผ่านเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงในการจัดการพื้นที่อย่างเดียว ไม่ได้ให้การสนับสนุนให้ผู้คนทั้ง 2 ฟากฝั่งทั้งไทยและกัมพูชามีส่วนรับรู้และร่วมกันในการจัดการความมั่นคงในพื้นที่ ดังนั้นรัฐจึงควรให้ความสำคัญกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนพื้นที่ชายแดน การข้ามแดนและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชายแดน บางครั้งการกำหนดนโยบายและการจัดการพื้นที่โดยไม่ได้ศึกษาและสนใจผู้คนในพื้นที่ชายแดนที่มีความเลื่อนไหลและซับซ้อน ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม และปัญหาการทำผิดกฎหมายการข้ามแดน เป็นต้น

2) นโยบายพัฒนาการค้าชายแดน (ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดน)

รัฐต้องเร่งศึกษาและแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนติดพื้นที่ชายแดนให้ทุกด้าน จากงานวิจัยนี้พบว่า การสร้างตลาดมีพัฒนาการและความซับซ้อนของการแสวงหาผลประโยชน์ระหว่างรัฐกับเอกชน โดยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ผู้คนในชุมชนอาศัยและทำมาหากินเลี้ยงชีพ ดังนั้น รัฐต้องศึกษาและมีฐานข้อมูลทุกด้านเพื่อการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพผู้คนในพื้นที่ชายแดน

3) นโยบายพัฒนาบุคลากรเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไปปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดน

รัฐไทยควรตระหนักผู้ที่รับอำนาจจากรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ การโยกย้ายเจ้าหน้าที่รัฐควรตระหนักถึงความรู้สมทางด้านภาษา วัฒนธรรม และความเป็นชาติพันธุ์ในพื้นที่และต้องปลูกสร้างความเป็นผู้เข้าใจวัฒนธรรมพื้นที่ชายแดนให้มาก เจ้าหน้าที่จึงจะสามารถปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้โดยสำเร็จลุล่วง จากงานวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ถึงแม้ว่าเจ้าหน้าที่บางคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่นั้นหรือใกล้เคียงที่รัฐได้เข้าใจว่ามีความรู้และเข้ากับผู้คนในพื้นที่นั้นได้อย่างดีก็ตาม แต่ต้องคำนึงถึงการศึกษาและการพัฒนาของภาครัฐที่นำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่อยู่ในความเป็นรัฐชาติมาก ทำให้บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่มีแนวคิดและวิธีปฏิบัติเป็นไปตามที่รัฐชาติสร้างมา บางครั้งจึงไม่ได้คำนึงถึงและมีความรู้สึกรู้สึกกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และผู้คน ดังนั้น รัฐต้องพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้คู่กับความรู้สึกรู้สมด้านภาษาและวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่ชายแดนอย่างมุ่งมัน

4) นโยบายด้านการศึกษา

จากงานวิจัย พบว่า การสนับสนุนให้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมเขมรหรือท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ชายแดน รัฐยังไม่ได้มีนโยบายที่ชัดเจนนัก ถึงแม้จะมีนโยบายกว้าง ๆ ว่าให้โรงเรียนในท้องถิ่นจัดการศึกษารายวิชาท้องถิ่นก็ตาม ถึงกระนั้น ภาษาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ ก็ยังไม่ถูกผลักดันจากผู้บริหารโรงเรียนและเขตพื้นที่การศึกษาจัดการศึกษาอย่างเต็มความสามารถ โดยมีข้อที่นำมาสนับสนุนว่า บุคลากรการศึกษามีพร้อม นอกจากนี้ การศึกษาภาษาและวัฒนธรรมประเทศเพื่อนบ้าน ก็ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร ถึงแม้จะมีมหาวิทยาลัยหลายแห่งเช่น

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นต้น ได้ผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมประเทศเพื่อนบ้านแล้วก็ตาม แต่การตอบรับในการศึกษาระดับท้องถิ่นและระดับชายแดนยังไม่รับการสนับสนุนเลย ปัญหาการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมประเทศเพื่อนบ้านจึงเกิดขึ้น ดังนั้น รัฐต้องสนับสนุนให้โรงเรียนในพื้นที่ชายแดนเปิดการเรียนการสอนภาษาและวัฒนธรรมประเทศเพื่อนบ้าน

5) นโยบายด้านการพัฒนาพื้นที่ชายแดน

นโยบายการจัดการพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ของรัฐควรมองมิติความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะและร่วมกันทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อกำหนดนโยบายการบริหารและพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และเกิดประโยชน์ต่อผู้คนในพื้นที่ และรัฐควรหาวิธีการสลายแนวคิดที่ยึดถือเป็นเขตควบคุมอำนาจรัฐที่ตอบสนองอธิปไตยชาติเพียงอย่างเดียว เพราะจากงานวิจัยนี้พบว่า อาณาบริเวณชายแดน ไม่มีความแน่นอน ไร้การควบคุม มีการปะทะปฏิสัมพันธ์ และเลื่อนไหลอยู่ตลอด รัฐชาติไม่มีความสามารถควบคุมผู้คนในพื้นที่ชายแดนได้ตามความคิดมาก จึงจำเป็นต้องอาศัยคนในพื้นที่ที่มีจิตสำนึกร่วมกัน พัฒนาพื้นที่ด้วยกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น รัฐต้องสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน และคำนึงถึงสิทธิชุมชนในพื้นที่ชายแดน

6) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

รัฐควรคำนึงถึงอาณาบริเวณชายแดนให้มาก จากงานวิจัยพบว่า รัฐไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้คนในอาณาบริเวณชายแดนมากนัก เมื่อความคิดเห็นไม่ตรงกันหรือสอดคล้องกันกับรัฐชาติอื่น โดยเฉพาะประเทศกัมพูชา ผู้คนชายแดนทั้งไทยและกัมพูชาต้องรับผลกรรมจากความไม่สอดคล้องกันของแนวคิดนั้น ดังนั้น รัฐจะต้องประสานความสัมพันธ์ให้แนบแนบกับประเทศเพื่อนบ้านในทุก ๆ ด้าน ไม่ควรเน้นเฉพาะเรื่องเช่น เศรษฐกิจ ความมั่นคง และความเป็นผู้นำในกลุ่มประเทศ โดยที่รัฐต้องสนับสนุนการเผยแพร่องค์ความรู้และกิจกรรมด้านความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาในทุกด้านและทุกระดับชั้น เช่น การศึกษา วัฒนธรรม กฎหมาย ข้อพึงระวัง (do and don't) ไทย-กัมพูชา และทัศนคติ เป็นต้น